

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансового контролю та аудиту

ШМОРГАЙ ОЛЬГА ПЕТРІВНА

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

спеціальність: 071 – Облік і оподаткування
освітньо-професійна програма - Економічна експертиза та аудит бізнесу
Кваліфікаційна робота

Виконала студентка
групи ОЕЕМ-21
О. П. Шморгай
Науковий керівник:
к. е. н., доцент З.Б. Литвин

Тернопіль – 2021

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ..

1.1. Сутність економічної експертизи та об'єктивна
необхідність її здійснення

1.2. Економічна експертиза в Україні: нормативно-правове регулювання
Висновки до 1 розділу

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

2.1. Організація та методика проведення експертного дослідження

2.2. Види, класифікація економічної експертизи та їх характеристика

2.3. Економічна експертиза, як функція контролю щодо сплати податків
Висновки до 2 розділу

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

3.1. Економічна експертиза в Україні: сучасний стан, розвиток і
перспективи

3.2. Міжнародне співробітництво та досвід експертних установ
Висновки до 3 розділу

ВИСНОВКИ

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

1.1. Суть економічної експертизи та об'єктивна необхідність її здійснення

В сучасних умовах господарювання при нестабільності економічній ситуації необхідно здійснювати державний фінансовий контроль за діяльністю підприємств, організацій та фірм. Доцільно приділяти увагу на попередження та виявлення економічних злочинів. Це і зумовило процес створення інституту економічної експертизи, як незалежної системи. Їхнє основне завдання - дослідження операційної, фінансової, інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання.

Оцінка стану економічної експертизи сьогодні базується на напрацюваннях фахівців у цій галузі, як в теорії так і практики, враховуючи політичні та економічні зміни в державі..

Актуальні питання щодо організації, методики а також здійснення економічної експертизи, висловлюють своє бачення зарубіжні та вітчизняні науковці, юристи, судові експерти-практики у своїх працях. Зокрема: О. О. Ейсма, Т. В. Авер'янова, І. А. Алієв, М. Т. Білуха, Р. С. Белкін, С. В. Бородін, А. Р. Шляхов, та інші.

Питання здійснення економічного експертного дослідження є ще недостатньо розкриті у різних аспектах, зокрема теоретичних і практичних. Щодо обґрунтування сутності економічної категорії «економічна експертиза», а також критеріїв класифікації, як функції попередження економічних правопорушень, мають місце різні погляди. Розглянемо їх та проаналізуємо.

Так, у Великому економічному словнику під редакцією А. Н. Азріліяна експертиза – «дослідження фахівцем (експертом) яких-небудь питань, вирішення яких вимагає спеціальних знань в галузі науки, будівництва, техніки, тощо»[2, с. 40].

Ф. Брокгауз та І. Ефрон в ілюстрованому енциклопедичному словнику стверджують, що експертиза – «дослідження і встановлення фактів і обставин, для з'ясування яких необхідні спеціальні знання в якій-небудь науці, мистецтві, ремеслі або промислі. Особи, що володіють відповідними пізнаннями і запрошені до суду або до інших установ для подачі своїх думок, називаються «експертами»[3, с.251].

На думку Е. М. Гутцайта, В. А. Мстиславського, Л. Н. Овсянникова, експертиза – «обов'язковий атрибут людської діяльності, що передбачає використання професійних знань»[6, с. 38].

Науковець І. В. Перезова розглядає економічну експертизу, як «фахове дослідження, що включає документальну перевірку, оцінку й аналіз деяких аспектів господарської діяльності підприємства, бізнес-процесів, особою-експертом за ініціацією суб'єктів управління системи менеджменту для вироблення або уточнення управлінських рішень спрямованих на підвищення більш ефективного функціонування підприємства» [8, с. 13]. Вона стверджує, що економічну експертизу потрібно виокремити у самостійну науку, яка розвиватиметься на стику економічних й юридичних наук, буде приносити у них абсолютно нові та розвивати уже відомі методологічні, теоретичні, організаційні і технологічні положення. На даний час в нашій країні більша потреба у судово-економічній експертизі, що обумовлено фактами нецільового використання й розкрадання бюджетних коштів, рейдерськими захопленнями успішних підприємств тощо, як наслідок системної корупції усіх рівнів владної вертикалі.

І. Чечель вважає, що «експертиза є рефлексію практики, реконструкцією минулих подій, виявленням істотного та розглядається як вид аналізу окремого дослідження, мета якого є співвідношення уявлень про об'єкт, що проходить експертизу із виявленими в результаті експертної діяльності його характеристиками» [10].

На думку А. Р. Шляхова, визначення економічної експертизи таке: «у всіх випадках, коли йдеться про експертизу, то мають на увазі дослідження, проведене досвідченою особою (експертом) для відповіді на питання, які потребують спеціальних знань» [11, с. 16].

Розглянувши різні думки щодо визначення суті економічної експертизи приходимо до висновку, що під економічною експертизою варто розуміти дослідження, яке здійснюється на основі використання спеціальних фахових знань і практичних навиків експерта-економіста. Це необхідно для досягнення визначеної мети і розв'язання конкретних завдань бухгалтерського й податкового обліку, фінансово-кредитних операцій, господарської діяльності.

Незважаючи на відмінності в трактуванні категорії «експертиза» для різних видів діяльності, можна виділити її спільні характеристики (рис.1.1.).

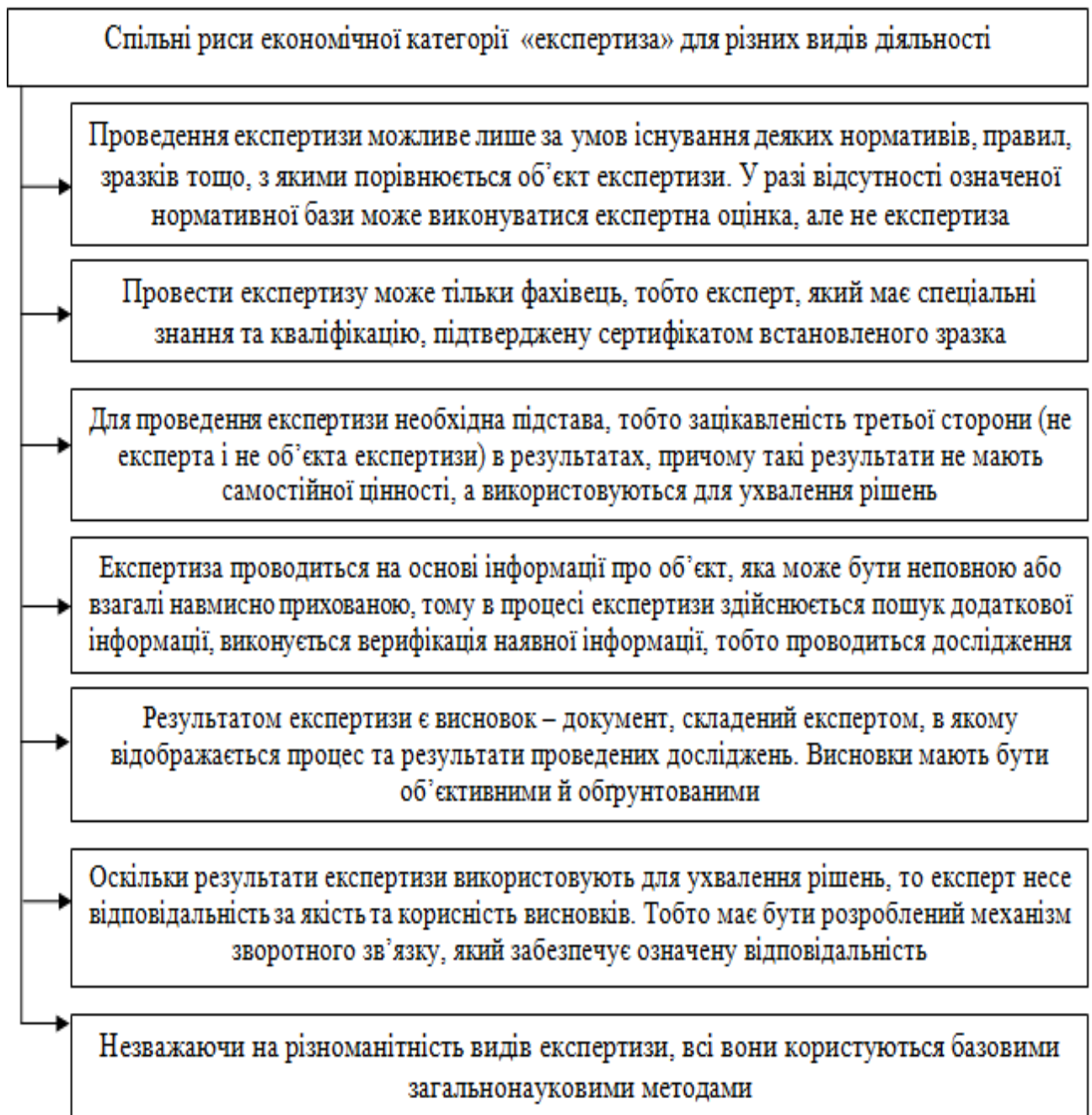

Рис. 1.1. Спільні риси економічної категорії «експертиза» для різних видів діяльності*

*Примітка. Складено автором на основі джерел [16; 21].

Проаналізувавши існуючі підходи в наукових джерелах щодо економічної категорії «економічна експертиза», на рисунку 1. 2. відображено у згрупованому й систематизованому вигляді розуміння її сутності.

Рис. 1.2. Сутність економічної категорії «економічна експертиза»*

*Примітка. Складено автором

Вивчаючи економічну експертизу, потрібно розкрити і її особливості, види та специфіку, що виявляються в наступному:

Перша особливість, те, що економічна експертиза забезпечує – джерело доказів про факти, що мають досить вагоме значення для розслідуваної справи, у вигляді висновку експерта.

Водночас, процесуально-правова форма економічної експертизи обумовлена такими моментами:

- ✓ процесуальне законодавство визначає її призначення ;
- ✓ джерело доказів - це є висновок експерта в галузі економіки.

Друга особливість, те, що в процесі аналізуванні фактів господарської діяльності, бізнес-процесів, є обов'язкове застосування економічних знань з експертною специфікою.

Ця особливість проявляється в тому, що низку економічних експертиз становлять обліково-економічні знання. Вони використовуються експертом при дослідженні фактів всіх видів господарювання. Власне, результати злочинної діяльності яких знаходяться в кримінальних цивільних, адміністративних справ. Таку інформацію можна отримати з первинної звітності.

Економічна експертиза спрямована на вивченні функціонування суб'єкта господарювання, процесів формування основних показників щодо фінансового стану та фінансових результатів.

Економічна експертиза має свою мету це - виявлення спотворень обліку таких негативних явищ як бездіяльність, нестача, допущення збитків, крадіжки цінностей та інше. У процесі проведення економічного дослідження аналізується виробнича, фінансова, інвестиційна діяльність підприємства. Ці суб'єкти господарювання понесли збитки, втрати, привласнення товарно-матеріальних цінностей, тощо.

Отже, під економічною експертизою доцільно розуміти дослідження, яке проводиться на основі фахових знань, практичних навиків експерта-економіста для досягнення мети і вирішення поставлених завдань.

1.2. Економічна експертиза в Україні: нормативно-правове регулювання

Від державної політики в галузі експертизи будь-якого напрямку, а їх є більше сорока, залежить ефективність її проведення.

Якість здійснення судово-економічних експертиз в основному залежить від слушної та якісної організації, методики здійснення експертної діяльності.

Необхідність проведення експертизи виникає під час судового розгляду справ. Вони потребують аналізу економічних процесів, щодо операційної, фінансової, інвестиційної діяльності підприємств, організацій, фірм.

Найбільшу кількість правопорушень економічного характеру знаходить своє відображення в бухгалтерському обліку. Слідчі органи та судді не володіють спеціальними знаннями в цій галузі. Тому і необхідно використовувати спеціальні наукові, фахові знання та практичні навички експерта-економіста. Він є процесуальною особою, водночас має певний процесуальний статус. У своїй роботі експерт-економіст керується законодавчими матеріалами, що регулюють порядок проведення економічної експертизи.

Експерти мають працювати в рамках нормативно-правового поля. Де чітко визначено їх завдання, функції, обов'язки та права. Важлива роль в цьому відводиться наявному нормативно-правовому полі, яке регулює ці всі питання.

Актуальні питання щодо нормативно-правового регулювання діяльності економічної експертизи в Україні досліджували такі вчені, як В. Б. Авер'янова, А. І.Вінберг, Л. В. Гуцаленко, В. П. Пантелеев, В. М. Пархоменко, Г. Г. Кірейцев, Н. І. Петренко, Л. К. Сук та інші.

Вони зробили досить значний прорив у розвиток Законів України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про аудиторську діяльність».

Нормативно-правове забезпечення економічного дослідження - це система складових які зображені на рисунку. На цій основі в нашій країні функціонують, розвиваються і вдосконалюються бухгалтерський облік, фінансова звітність та економічний контроль.

Науковець Н. І. Пилипів пропонує модель нормативно-правового поля економічного дослідження [13, с. 41]. Така модель містить чотири рівні. рис.1.3.).

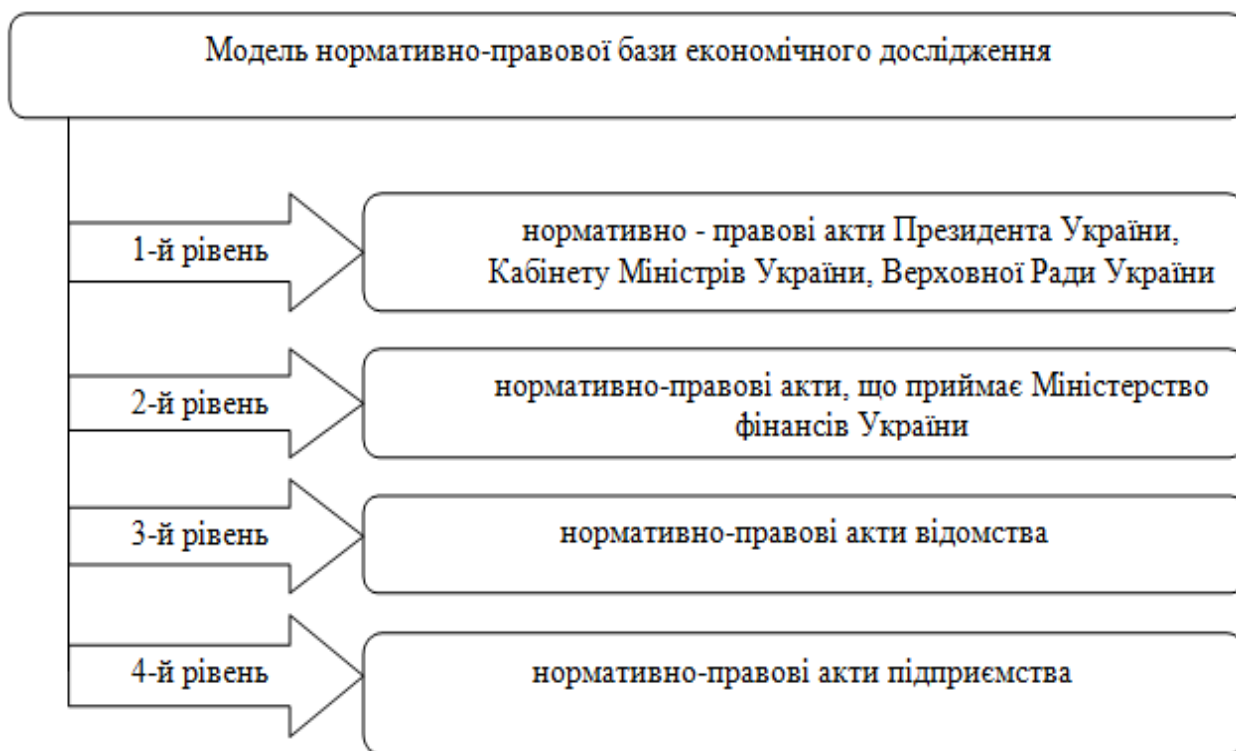

Рис.1.3. Модель нормативно-правової бази економічного дослідження

Г.Г. Кірейцев, вважає, що «формування прогресивних систем і моделей бухгалтерського обліку, як і нормативно-правової бази ведення обліку справа досить складна. Вона потребує найвищого рівня теоретичної підготовки вчених і практиків, які працюють над розробкою рекомендацій з

удосконалення обліку, тощо»[15, с. 21] Класифікаційні ознаки нормативно-правового джерела, а саме: за видами; рівнями; місцем і роллю в реформуванні та фінансової звітності, економічного контролю; обов'язковістю до виконання; групами представлено на рис. 1.4.

Рис.1.4. Класифікація нормативно-правового забезпечення здійснення економічної експертизи

Основним документом в цій галузі слугує Закон України «Про судову експертизу»[17]. Закон неодноразово змінювали та доповнювали, зокрема, останні зміни від 03.07.2020 року. Він відображає основи судово-експертної

діяльності в державі. Мета Закону - це забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою

Передбачено проведення судово-експертної діяльності особами - судовими експертами, які не є працівниками державних установ. Вони повинні мати вищу освіту (не нижче рівня спеціаліста), атестат і кваліфікацію судового експерта відповідної галузі, пройти підготовку в державних спеціалізованих установах Мінюст України, такі особи мають бути внесені до державного Реєстру.

Закон України «Про судову експертизу» складається із 4 розділів, зокрема:

- «загальні положення;
- інформація про судових експертів;
- забезпечення судово-економічної діяльності, як організаційно так і фінансово;
- в цій галузі міжнародне співробітництво» .

Правовою основою проведення судово-економічної експертизи за кримінальними, цивільними справами чи господарськими спорами є процесуальне законодавство. Узагальнення норм процесуального законодавства, що регулюють проведення судово-економічної експертизи наведено на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Регулювання судово-економічної експертизи за процесуальним законодавством*

*Примітка. Узагальнено автором на основі [18,19, 20].

Особливе значення розглянутих кодексів полягає в тому, що саме вони відображають умови, за дотримання яких забезпечується доказове значення висновку судового експерта за справою, що розслідується в суді.

Узагальнення та групування всіх норм і положень щодо нормативно-правового регулювання економічної експертизи дають змогу значно скоротити затрати часу на дослідження та покращить якість. Це сприятиме зменшенню терміну слідства та суттєво підвищить ефективність організації боротьби з економічною злочинністю.

На основі інструкцій, які мають чинність у правовому полі визначено відповідальність, права, вимоги, обов'язки експерта. (рис.1.6., рис.1.7, рис.1.8).

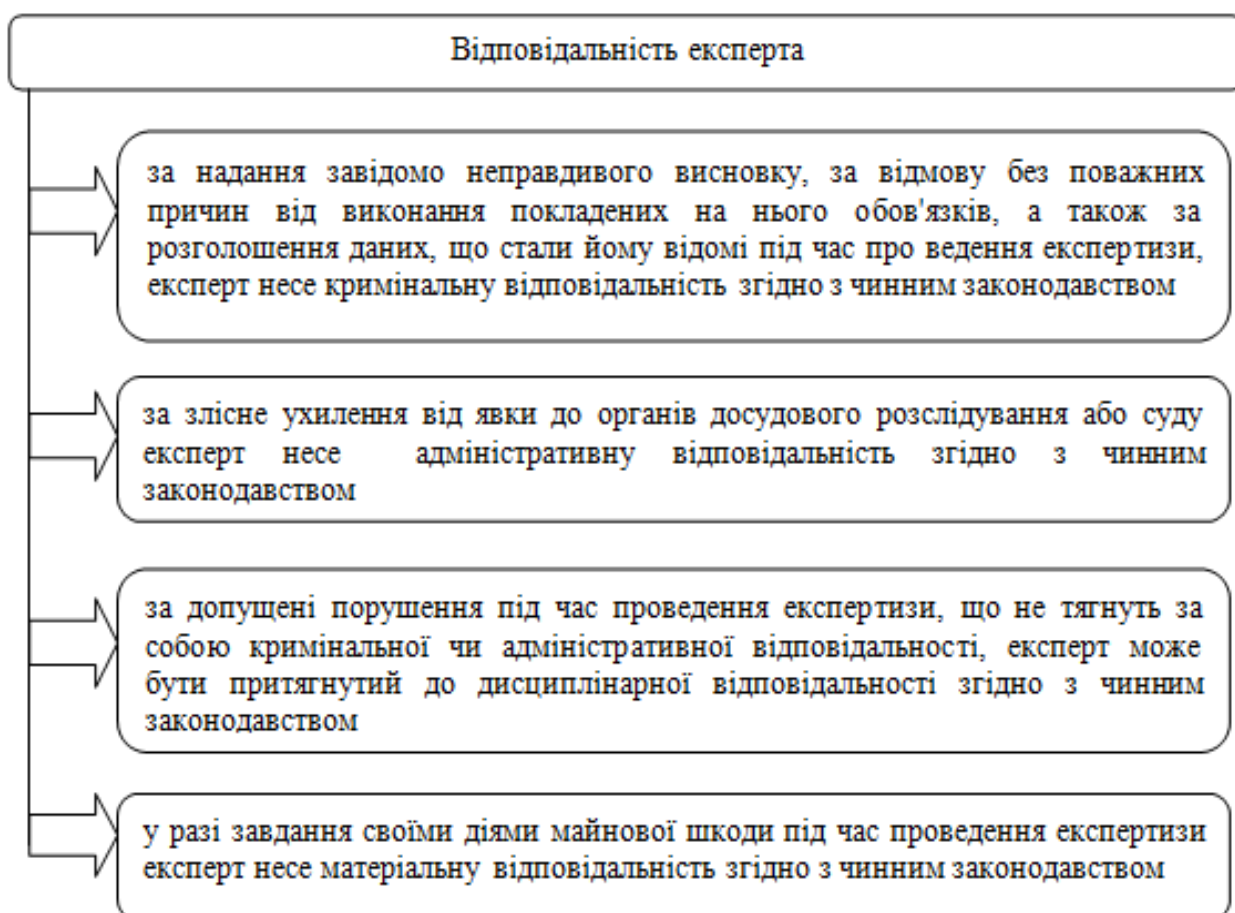

Рис.1.6. Відповідальність експерта

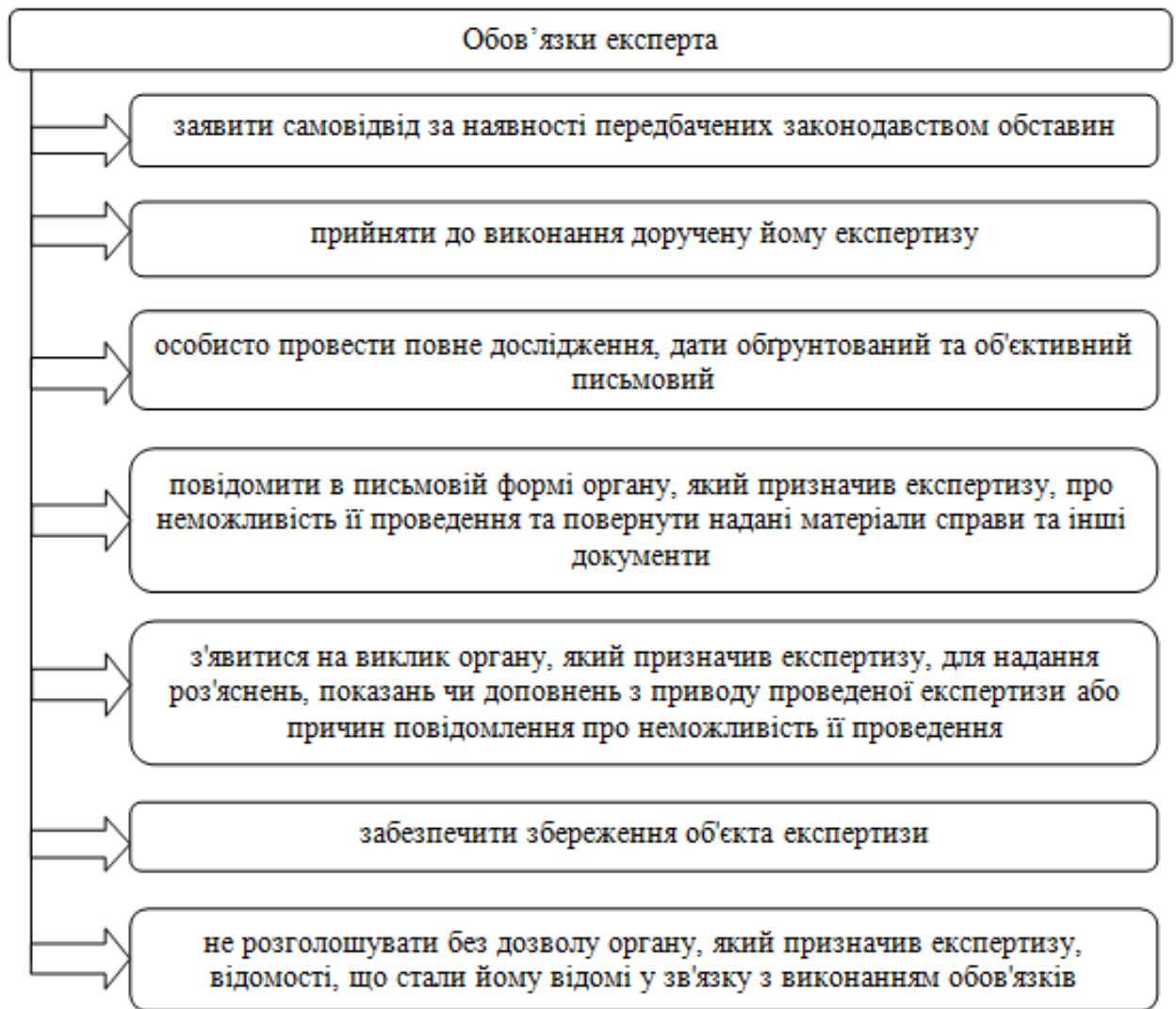

Рис.1.7. Обов'язки експерта

Науково-методичні рекомендації щодо підготовки та призначення в сфері судових експертиз та експертних досліджень регулюють основні завдання різних видів експертиз, основний перелік питань, що вивчаються, низку документів, що досліджуються, тощо. Власне, на основі рекомендацій проводиться дослідження документів бух обліку та звітності.

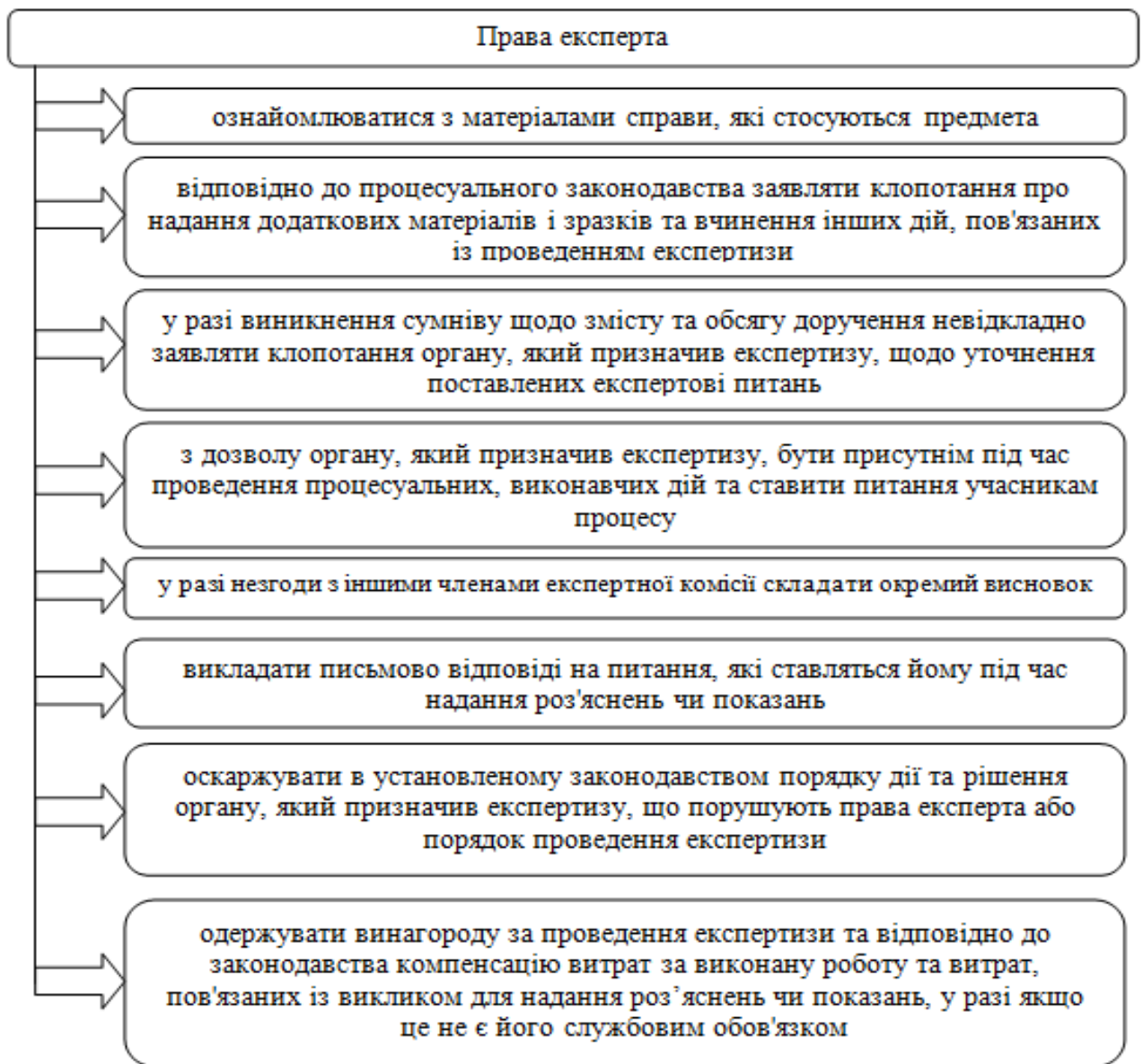

Рис.1.8. Права експерта

Крім вище згаданих є інші документи які входять в інформаційне поле цієї сфери, зокрема: Податковий кодекс України, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», НП(С)БО, П(С)БО, МСБО, МСФЗ та інші документи.

Отже, нормативно-правове забезпечення є важливою умовою ефективного проведення економічної експертизи і роботи судових експертів-економістів. Оцінка нормативно-правого регулювання організації та проведення економічних експертиз, роботи судових експертів свідчить, що в Україні прийнято низку нормативно-правих актів в цій сфері.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

2.1. Організація та методика проведення експертного дослідження

Одним із заходів попередження і здійснення економічної злочинності виступає економічна експертиза. Її проведення є досить відповідальним завданням. Економічна експертиза здійснюється на основі наукових засад та кваліфікованому обґрунтуванню здійснення економічного порушення, з метою надання грамотного висновку експерта. Досягнути бажаного результату можливе при вірно організованому процесі економічної експертизи.

Економічну категорію «організація» доцільно розуміти як вид діяльності, що полягає в упорядкуванні складових системи для безперервної її роботи.

В науковій літературі трактуються різні підходи до сутності економічної категорії «організація», «організовувати».

Професор Ф. Ф. Бутинець, стверджує, що «організація – це впорядкування, налагодження певної системи, основними вузлами якої є її механізм, система в статистиці (структура, кадри, техніка, тощо) та динаміці (процеси, які відбуваються в системі)» [25, с. 69].

На думку Г. Р. Латфулліна, А. В. Райченко, «головний результат організації полягає в підвищенні потенціалу системи, оскільки саме новіші властивості, можливості та ріст потенціалу, що проявляється в нових покращених показниках, отриманих в результаті організації» [26, с. 119].

Необхідність організації економічної експертизи доцільне лише тоді, коли її розглядати, як окрему діяльність колективної праці. Так, В. П. Завгородній А. М. Кузьмінський, В. В. Сопко у своїх працях зазначають, що «будь-яка колективна праця, як сукупність роботи різних виконавців є системою, що підлягає впорядкуванню в часі та просторі» [27, с.9].

Якщо об'єднати в одну систему суб'єкт, об'єкт та методи впливу, то це власне і буде організація судово-бухгалтерської експертизи.

Різні підходи які розкривають сутність економічної категорії «організовувати» представлені на рис. 2.1.

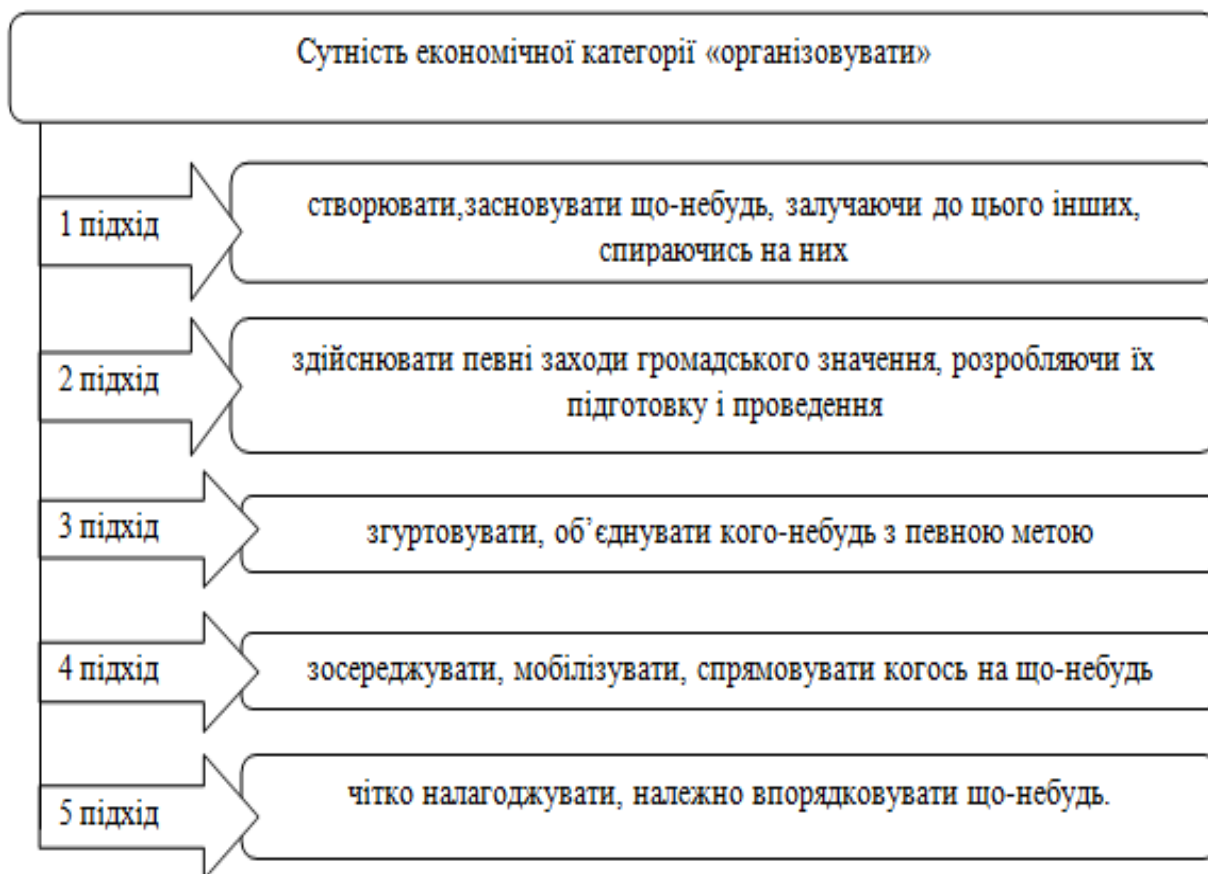

Рис.2.1. Економічна категорія «організовувати»: її сутність

Проведення низки заходів, що спрямовані на підготовку та здійснення економічного дослідження якраз і передбачає організація економічної експертизи. На рисунку 2.2. відображено основні завдання що вирішуються в її процесі.

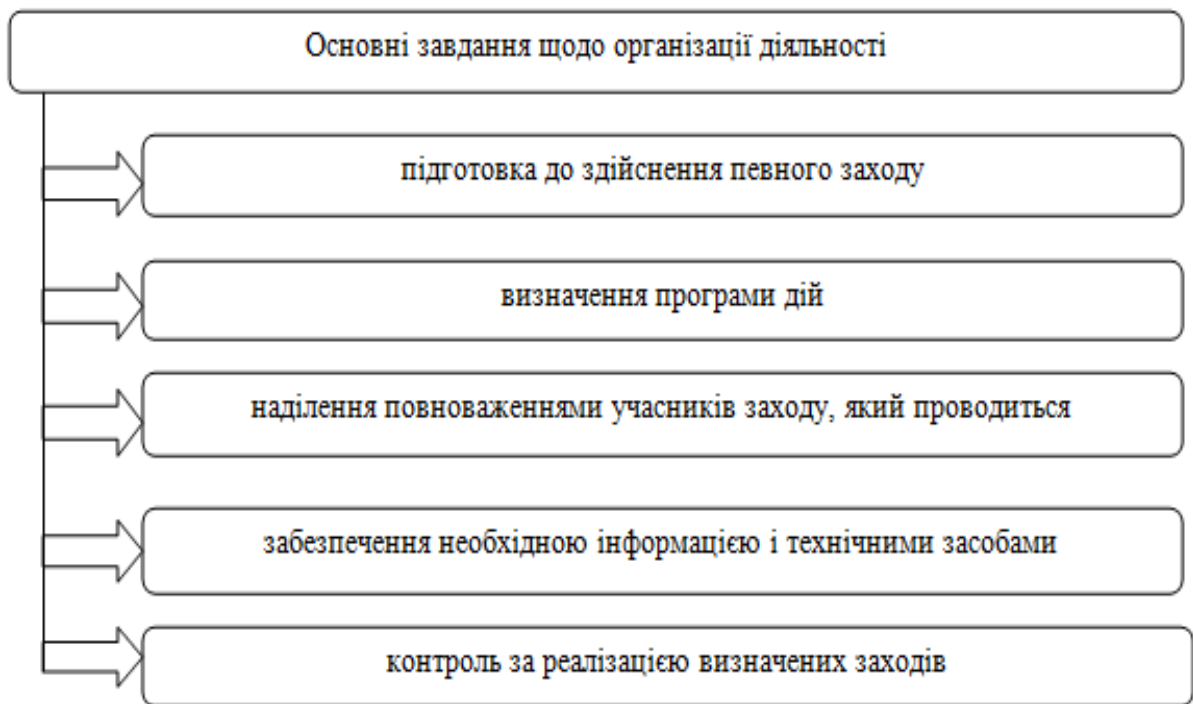

Рис.2.2. Завдання які вирішуються в процесі організаційної діяльності

Результат організаційної діяльності економічної експертизи є її забезпечення чітким порядком і доказовістю результатів експертного аналізу.

На думку, Й. С. Завадського, «мета організації економічної експертизи – це створення ефективного зв'язку між окремими компонентами системи, щоб вони складали єдине ціле та різномірні зусилля працівників спрямовувалися по одному руслу, що давало б можливість досягати поставлених цілей» [28, с. 115].

Елементи системи організації економічної експертизи досліджували у спеціальній, фаховій, науковій літературі. Зокрема свої погляди висловлювали такі автори, як: А. А. Белов, М. Т. Білуха, А. А. Толкаченко, К. В. Харабет та інші. (табл. 2.1.)

Складові організації економічної експертизи

Автор	Складові організації економічної експертизи
М.Т.Білуха [29]	<ul style="list-style-type: none"> ✓ особливості організації судово-бухгалтерської експертизи ; ✓ вибір експерта; ✓ взаємодія експерта-бухгалтера та слідчого в ході проведення економічної експертизи
А.А. Белов, А.М. Белов [30]	<ul style="list-style-type: none"> ✓ завдання судово-бухгалтерської експертизи; ✓ види експертних організацій та їх функції
Н.А. Петухов, А.А. Толкаченко, К.В. Харабет [31]	<ul style="list-style-type: none"> ✓ призначення економічної експертизи; ✓ права, обов'язки та відповідальність експерта – бухгалтера; ✓ випадки відводу експерта від участі у проведенні експертизи за участю декількох експертів; ✓ права обвинувачених та підозрюваних в судовому процесі

Науковці, П. Д. Біленчук, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко зазначають, що регулювання експертної діяльності ґрунтується на таких складових, як: координація та організація взаємодії (системний обмін даними). В процесі управління кожна складова є специфічним засобом організаційного впливу. На їхню думку, між видами регулюючих заходів є дві суттєвих відмінності.

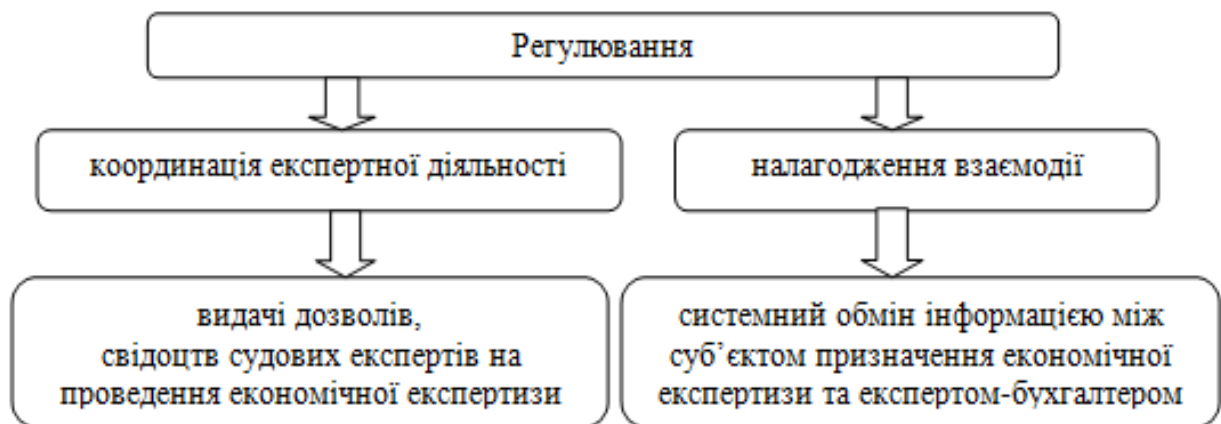

Рис. 2.3. Складові організації економічної експертизи*

Примітка. Складено автором на основі джерел [32].

Перша відмінність, координація здійснюється суб'єктом управління. Який має певні владні повноваження.

Друга відмінність, взаємодія організовується між двома і більше елементами системи (працівники, підрозділи), а в процесі координації мають

брати участь мінімум три елементи, а саме: один суб'єкт і два об'єкти управління [32, с. 271-275].

Організація економічної експертизи складається із системи взаємопов'язаних етапів її проведення і полягає в підготовці, плануванні, впорядкуванні, а також визначенні способів і методики проведенні експертного дослідження [33, с.335].

Завдяки ретельно розробленій методиці проведення економічної експертизи експертне економічне дослідження відповідно до завдання експертної установи і постанови слідчого чи рішенням суду може бути успішно виконано.

Дослідження наукових літературних джерел показує, що економічна категорія «методика» має значну кількість визначень. Розглянемо та проаналізуємо їх.

На думку Р. Б. Авер'янової, методика економічної експертизи - це система категоричних або альтернативних приписів що стосуються вибору та використання методів та засобів вирішення експертного завдання [34].

С.В. Євдокіменко у своїй монографії «Теорія і практика судово-економічної експертизи», висловлює таку своє розуміння щодо методики: «методика – це обґрунтування сукупності методів, прийомів, технічних засобів і сучасних інформаційних технологій, що застосовуються в процесі дослідження у певній послідовності із урахуванням особливостей дослідження, є обґрунтованими та забезпечують алгоритм дій суб'єктів експертного дослідження» [35, с. 47].

На думку О. А. Скорби, «методика експертного дослідження – це конкретизація прийомів і способів виконання робіт. Обов'язково у відповідності з метою та планом експертизи, яка подається у вигляді стандартної процедури проведення» [36, с. 45].

В. В. Федчишина вважає, що «методикою судово-економічної експертизи треба розуміти сукупність методів та способів, які

застосовуються судовим експертом-економістом із метою дослідження об'єкта експертизи і вирішення експертного завдання» [37].

Розглянувши і проаналізувавши вище висловлені думки з цього питання можна зробити такий висновок, кожен прийом та метод, обраний експертом-економістом, може використовуватись при виконанні різних видів економічної експертизи. Проте, вони повинні бути систематизовані, об'єднані з процедурами нормативного характеру. Це дозволяє цілеспрямовано використовувати їх для вирішення завдань, що стосуються предмету економічної експертизи.

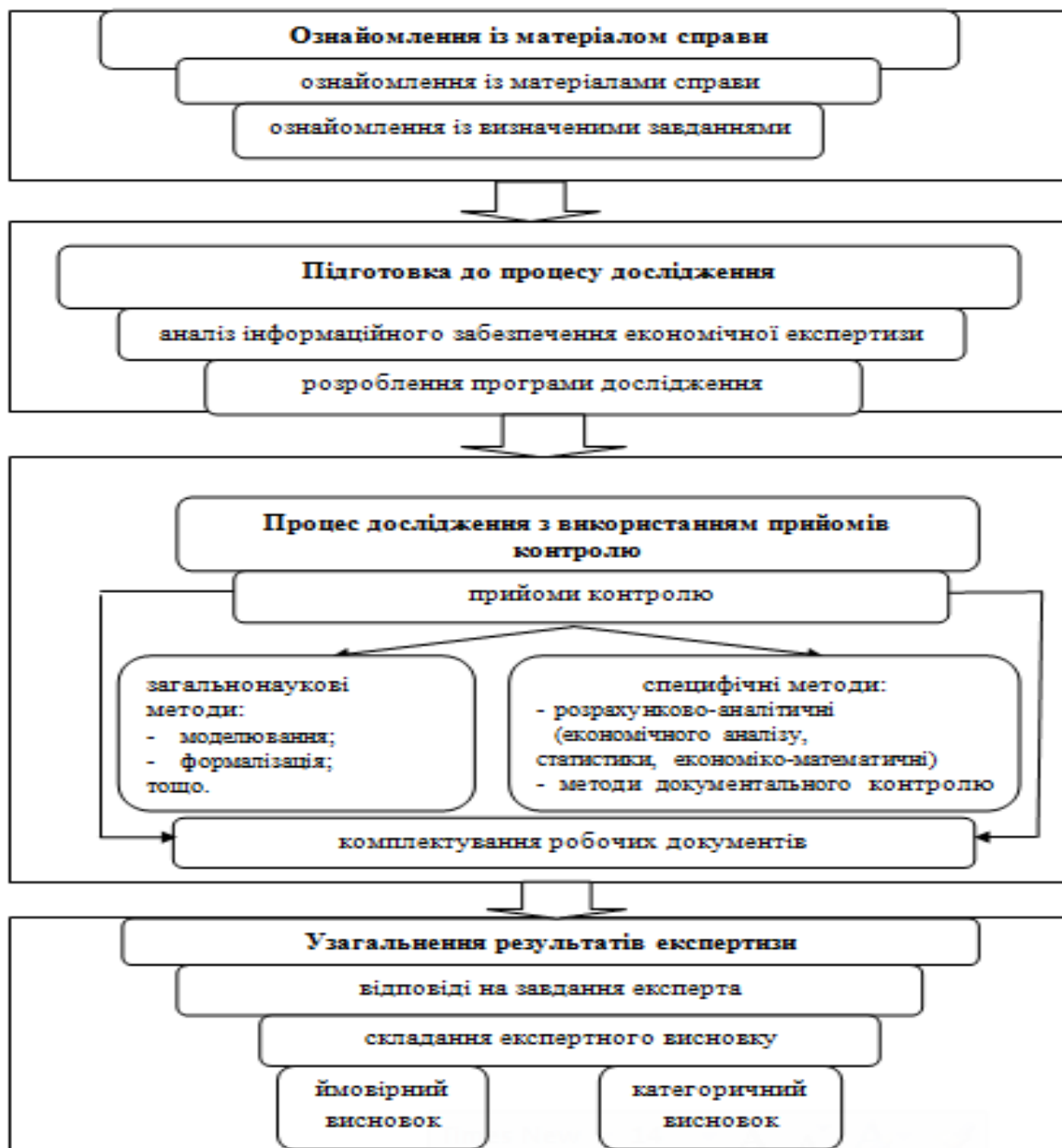

Рис. 2. 4. Методика проведення економічної експертизи

2.2. Види, класифікація економічної експертизи та їх характеристика

. Економічна експертиза спрямована на дослідження господарської діяльності підприємства та процесів формування фінансових показників за здійсненими операціями, і основне правильності відображення їх в обліку. Мета економічної експертизи це - виявлення спотворень обліку таких негативних явищ як бездіяльність, допущення нестачі, крадіжки цінностей та інше. У процесі аналізується виробнича і фінансово-економічна діяльність підприємства, які понесли збитки, втрати, привласнення товарно-матеріальних цінностей тощо.

Економічна експертиза не відноситься до криміналістики. Однак, вона призначається при розслідуванні злочинів в області економіки. Економічна експертиза необхідна при розгляді цивільно-правових спорів, податкових, адміністративних правопорушень.

Ми знаємо, що є різні види державного контролю. Зокрема: оцінка бізнесу, аудиторська перевірка, ревізія, контролінг, аудит.

Проте, економічна експертиза відрізняється від даних видів досліджень завданнями, предметом, метою, замовниками і користувачами результатів досліджень.

Спільні та відмінні риси економічних наведено в таблиці 2.2.

Послуга економічна експертиза може проводитися як платно, так і періодично та потребує залучення праці висококваліфікованих фахівців.

Таблиця 2.2.

Види економічних послуг та відмінності між ними[21, с.124]

Види економічних послуг	Ревізія	Аудиторська перевірка	Оцінка бізнесу	Економічна експертиза
Мета	Державний контроль за витрачанням коштів та матеріальних цінностей, їх збереженням, станом й достовірністю бухгалтерського обліку і звітності в бюджетних установах, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують кошти із бюджетів усіх рівнів	Перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою встановлення її достовірності та відповідності вимогам законодавства України	Визначення вартості компанії, як майнового комплексу, здатного приносити прибуток його власникові	Дослідження фінансової, податкової, кредитної діяльності підприємств
Практичні завдання	Збереження активів, виявлення і попередження нестач і порушень, внесення пропозицій	Поліпшення фінансового становища клієнта, залучення пасивів (інвесторів, кредиторів), надання допомоги та консультування клієнта	Оцінити ефективність роботи фірми, її минулі, дійсні, майбутні доходи та перспективи розвитку	Підтвердження (не підтвердження) факту скоєних економічних правопорушень, збір і надання доказів
Замовники та користувачі	Державні органи управління	Акціонери, засновники, власники	Власники фірм, засновники	Зацікавлені особи: партнери, акціонери, банківські установи, страхові компанії тощо

Економічна експертиза - це такий вид інтелектуальних послуг, який направлений на вирішення внутрішньовиробничих проблем суб'єкта господарювання.

На основі різних думок науковців, вчених, практиків щодо визначення економічної експертизи можна зробити такий висновок, що економічна експертиза це є дослідження, яке здійснюється із застосуванням спеціальних знань, вмінь та навичок експерта-економіста для досягнення поставленої

мети та розв'язання задач, які стосуються обліку, фінансово-кредитних операцій, інвестиційної, операційної діяльності.

За напрямками досліджень економічна експертиза поділяється на:

- судово-бухгалтерську експертизу,
- фінансово - економічну експертизу;
- фінансово - кредитну експертизу .

Кожний з них має свій предмет та завдання (рис.2.5).

Рис. 2.5. Предмет економічної експертизи

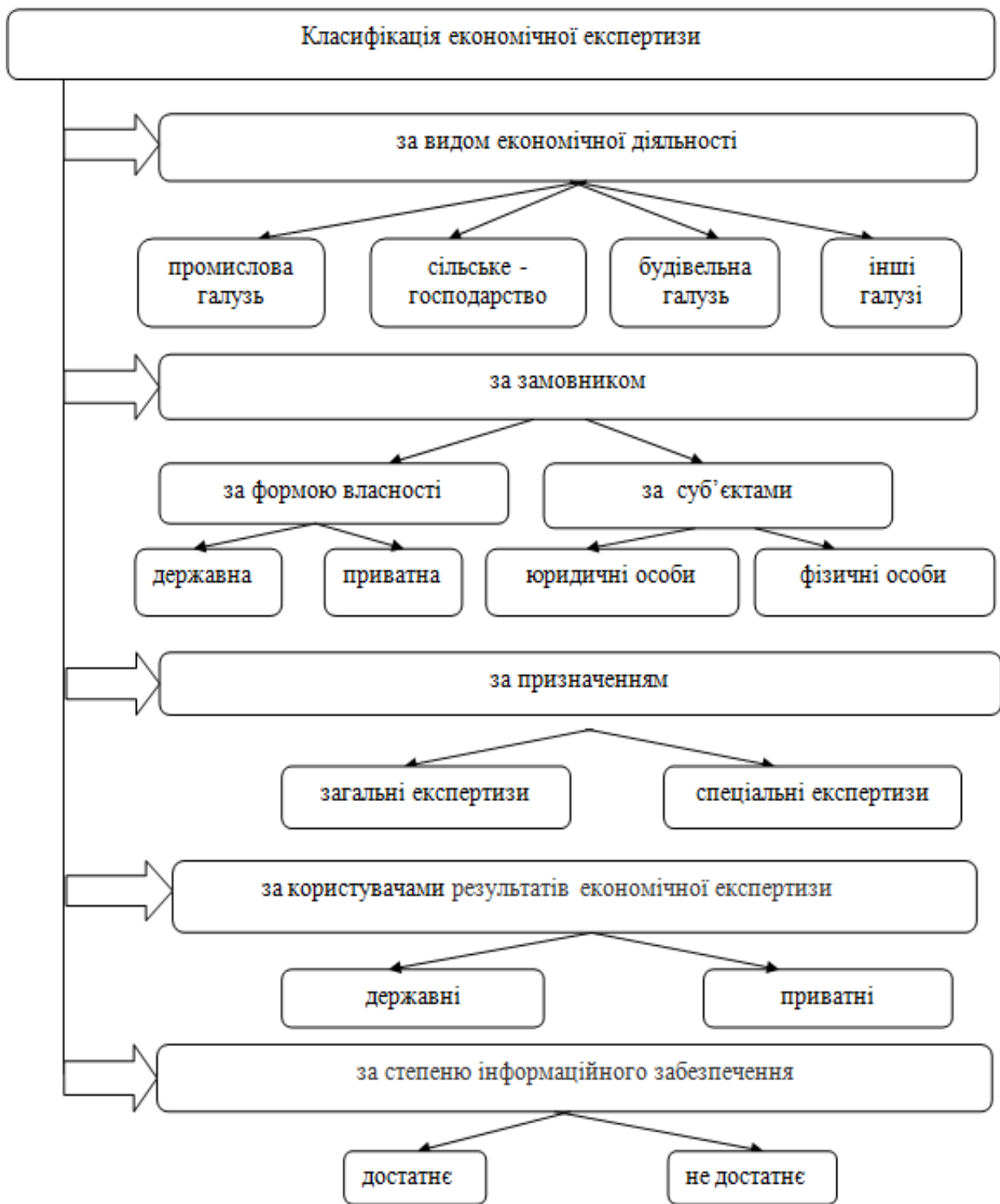

Рис. 2. 6. Класифікація видів економічної експертизи

2.3. Економічна експертиза як функція контролю щодо сплати податків

Ухилення від сплати податків вважається економічним злочином. Цей процес характеризується трьома взаємозалежними ознаками:

- порушень у вигляді ухилянь від сплати податків;
- заподіяння шкоди у вигляді значного, великого збитку;
- наявність прямого зв'язку між діями і наслідками, що настали.

Інформаційні джерела, що надаються експерту для дослідження, розмежовуються на основні й додаткові. Розглянемо основні завдання пов'язані з ухилом від сплати податків, які вирішуються у процесі економічної експертизи правопорушень.(рис.2.7.).

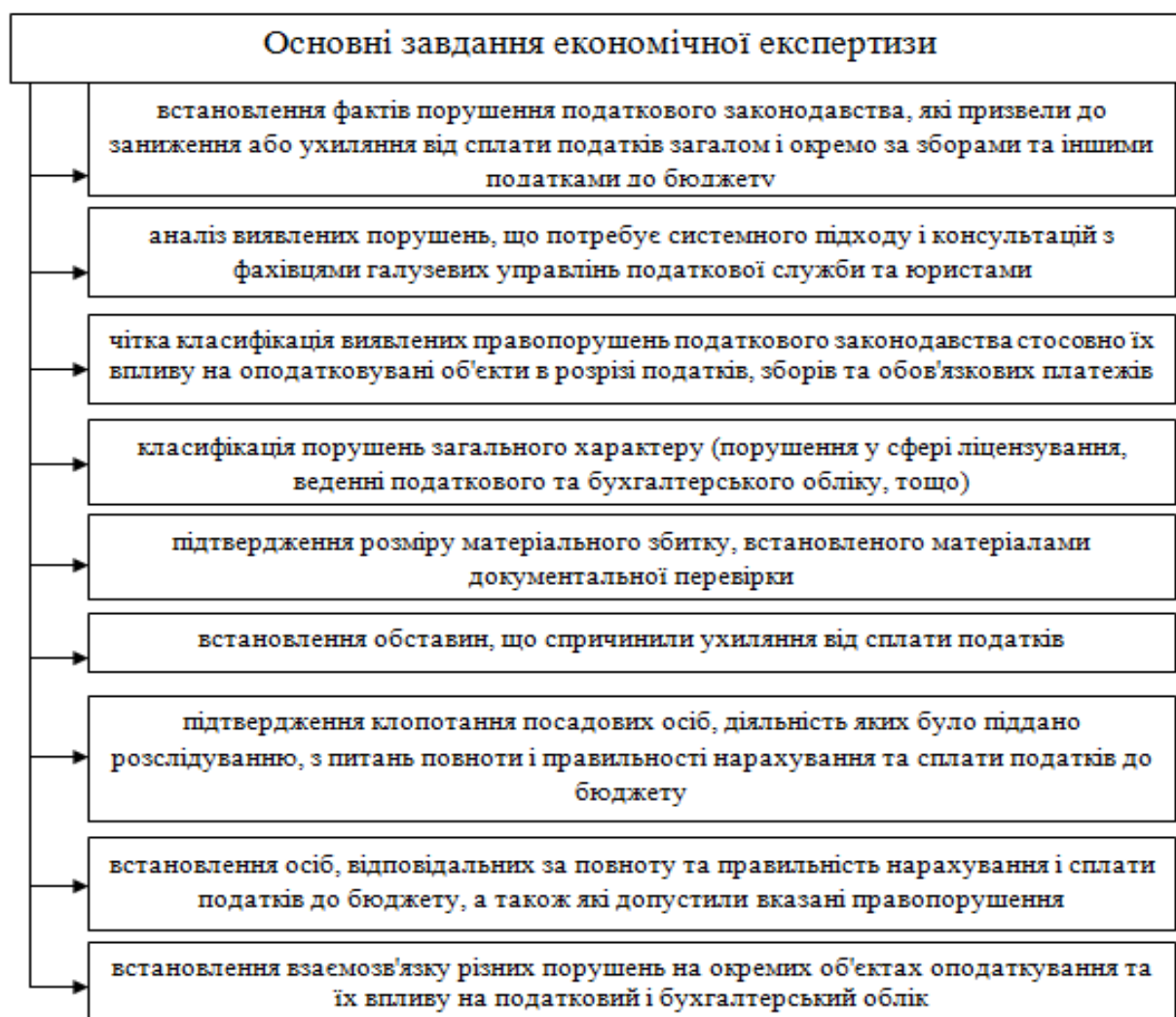

Рис. 2.7. Завдання які вирішуються у процесі економічної експертизи

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ

СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

3.1. Економічна експертиза в Україні: сучасний стан, розвиток і перспективи

На сьогодні актуальною проблемою України є збільшення кількості економічних злочинів. Зокрема, уникання сплати податків, необґрунтоване нарахування та видача заробітної плати, незаконна приватизація державного майна, махінації із державними коштами. Економічні злочини пов'язані із тіньовою економікою, в якій є задіяні, як приватні підприємства, організації, фірми та державні установи.

Судова-економічна експертиза якраз і займається дослідженням зазначених економічних злочинів, що робить її сьогодні особливо потрібною.

На практиці експерти зустрічаються з економічними порушеннями різної складності. Вони можуть бути як простими, так і особливо складними.

Кваліфікований економіст, який досліджує особливості виробництва, має не тільки досконало знати специфіку, проблеми та умови господарювання підприємства, а й враховувати багатогранні просторові форми економічної діяльності, особливості регіональних умов функціонування підприємств і розвитку цілих комплексів. Тобто, при формуванні управлінських рішень необхідно знати специфіку, проблеми та умови господарювання як окремого підприємства, так і цілих комплексів.

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України – це державна експертна установа України.

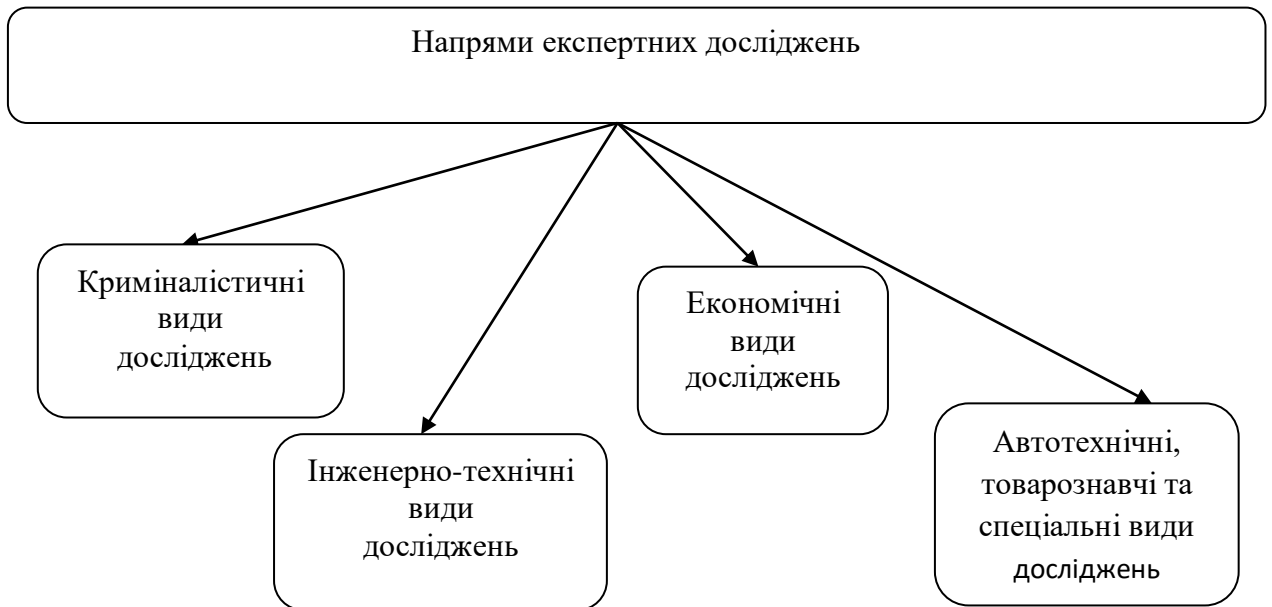

Рис. 3.1. Напрямки експертних досліджень

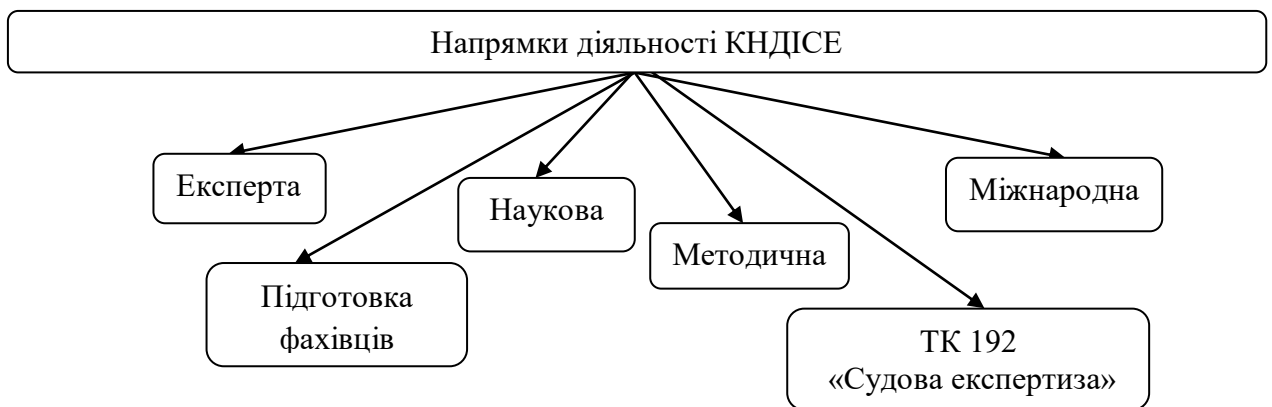

Рис.3.2. Напрямки діяльності Київського науково-дослідного інституту судових експертиз

Центр судових експертиз НІСЕ сьогодні надає послуги в проведенні різноманітних видів незалежних експертних досліджень таких як: економічна експертиза, почеркознавча, будівельно-технічна експертиза, екологічна експертиза, тощо. Їх нараховується понад 33 види. Найбільша судово-експертна установа в Україні – це Київський НДІСЕ (КНДІСЕ) В його структурі функціонує дев'ять філій в різних областях України. (рис.3. 3.)

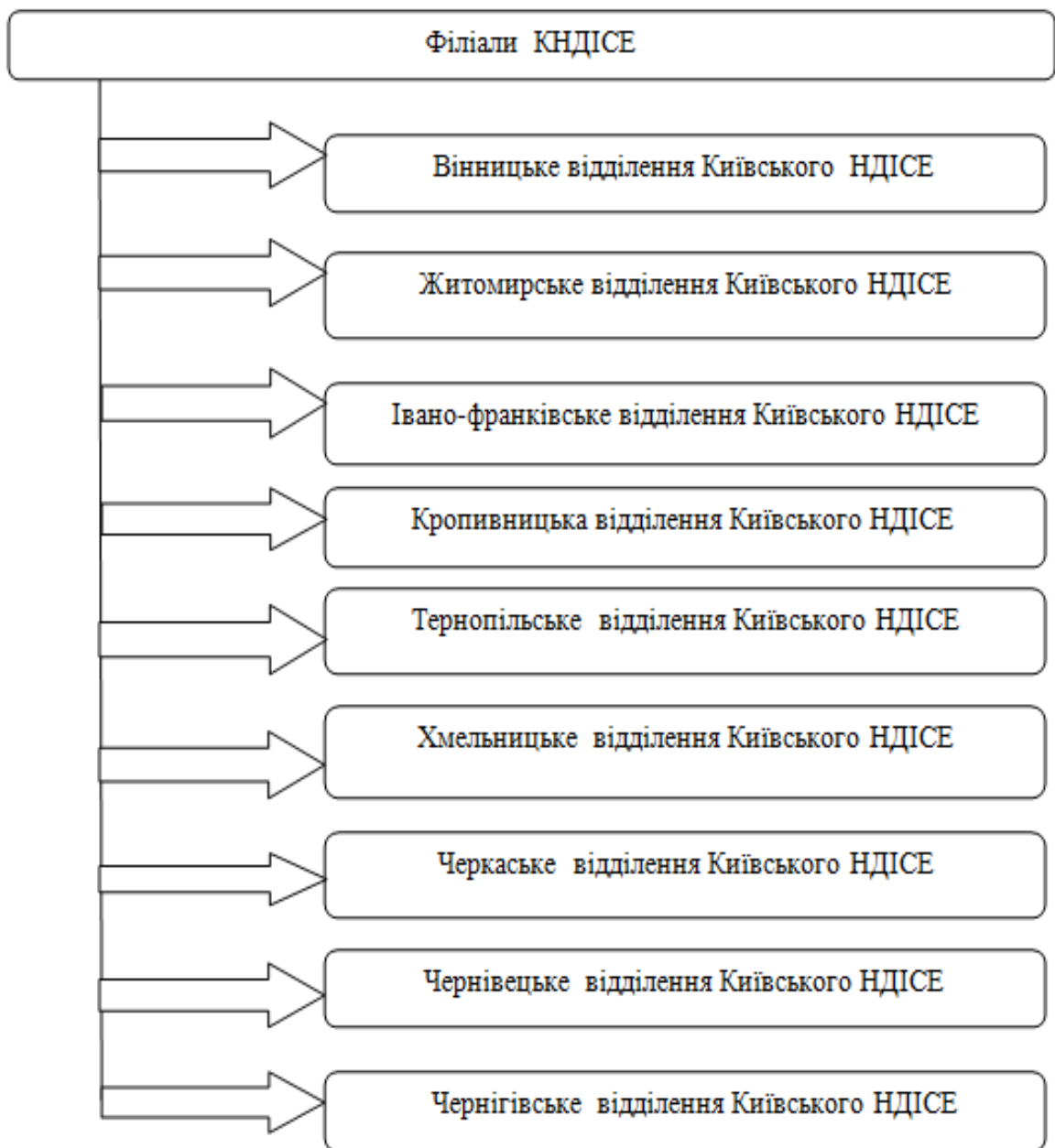

Рис.3.3. Філіали Київського науково-дослідного інституту судових експертиз

Експерт в галузі економічної експертизи, має володіти всіма теоретичними дисциплінами в обсязі, що необхідно для точної оцінки правильності фінансування, кредитування, організації бухгалтерського та податкового обліку, постановки внутрішнього контролю, складання

фінансової та податкової звітності на підприємствах різних форм власності»[45].

Рис. 3.4. Кількість атестованих експертів в Україні станом на 01.10. 2021 року[50]

Однією із діяльністю Київського науково-дослідного інституту судових експертиз є економічна, яка займається дослідженням документів

бухгалтерського, податкового обліку і звітності. Основний перелік завдань подано на рисунку 3.5.

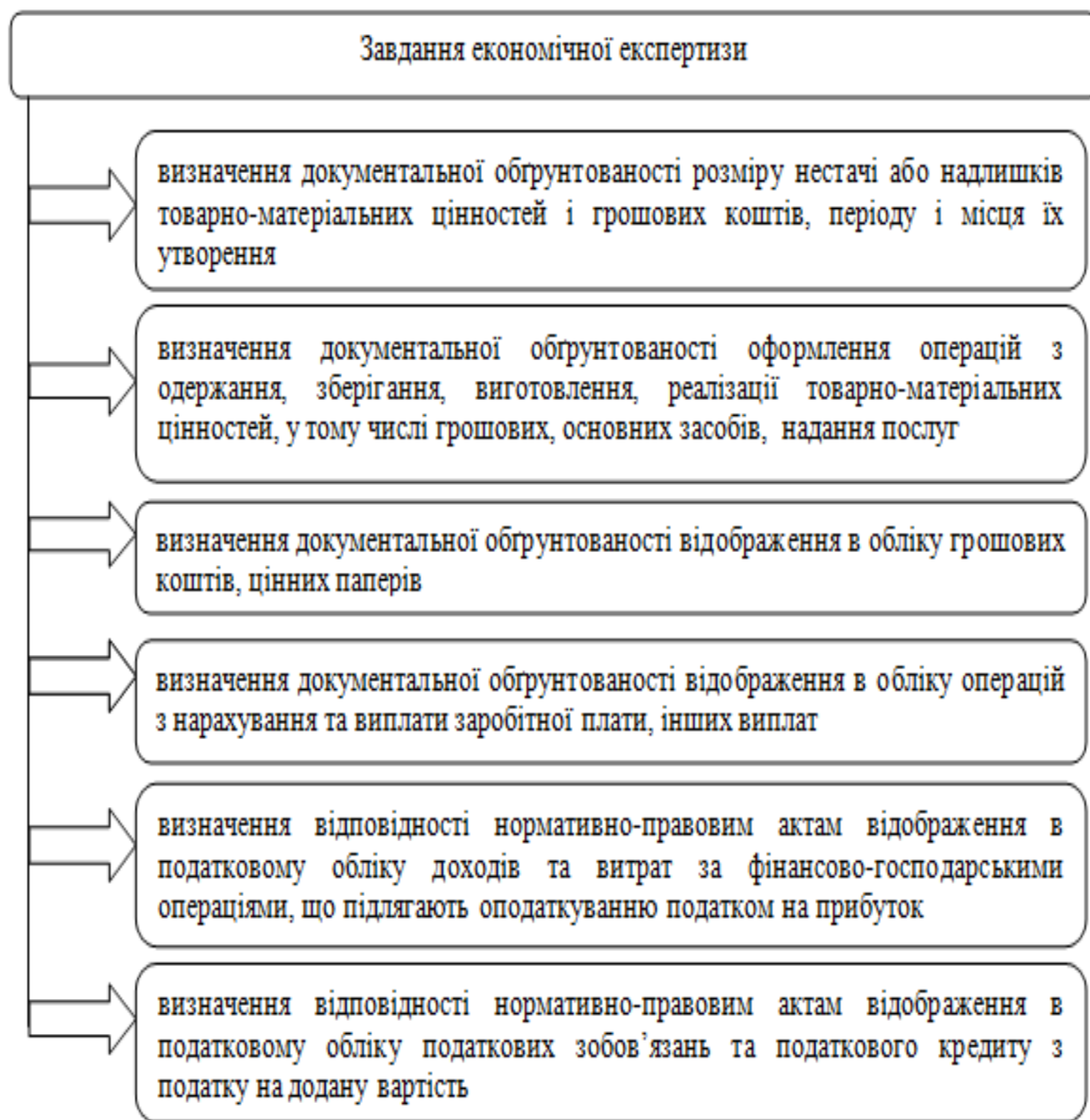

Рис. 3.5. Завдання економічної експертизи

Незалежний інститут Судових Експертиз здійснює послуги в проведенні різних видів незалежних експертиз, як за ухвалою суду, так і за заявою від фізичної особи або від юридичної особи (рис.3.6., 3.7)[51].

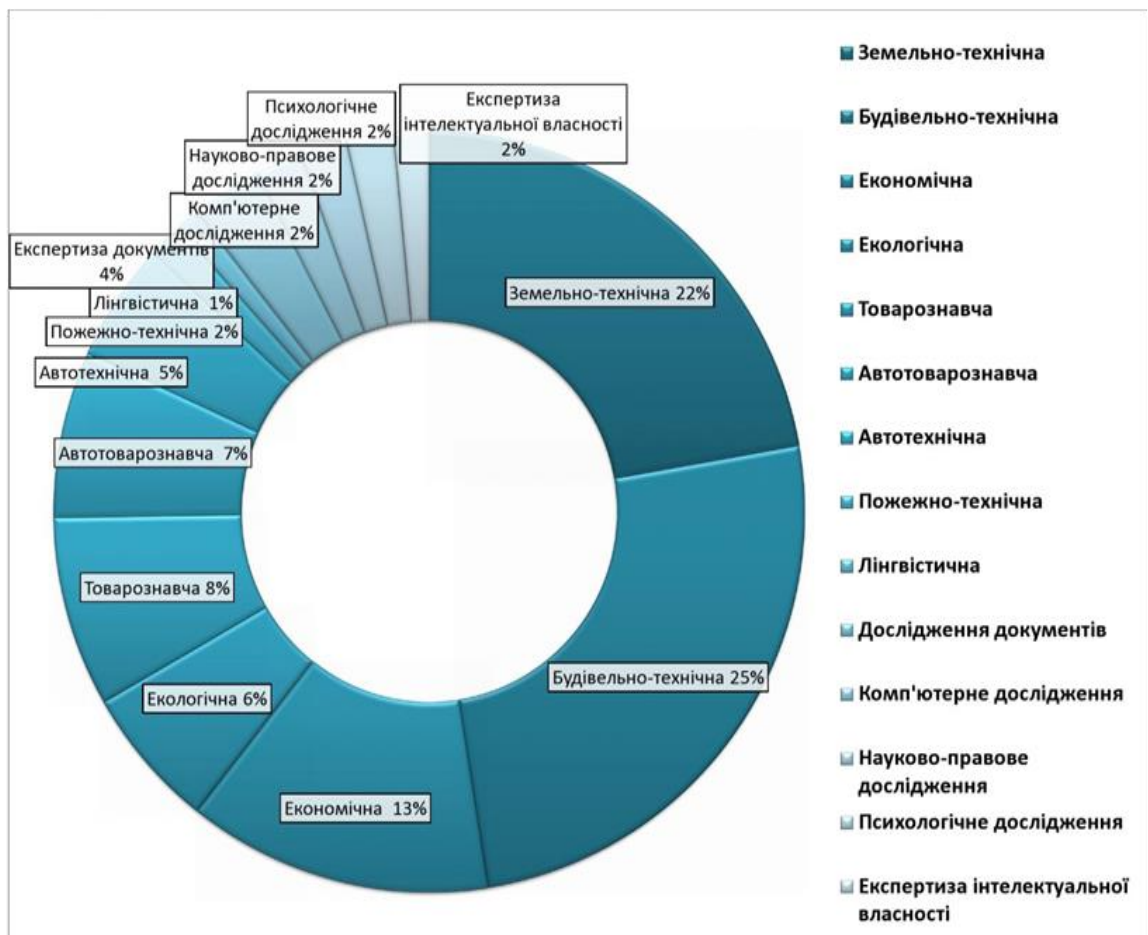

Рис. 3.6. Співвідношення кількості та видів проведених в НІСЕ експертиз за ухвалою суду)[51]

За ухвалою суду в Науковому інституті судових експертиз проведено 14 видів експертиз, які займають різні місця. Так, будівельно-технічна експертиза займає найбільшу частку в загальній кількості та становить 25%. Здійснення земельно-технічної експертизи становить – 22%, відповідно вона на другому місці. Економічна експертиза посіла третя місце і становить 13%. Тільки 1% становить проведення лінгвістичної експертизи проведеної в НІСЕ за ухвалою суду.

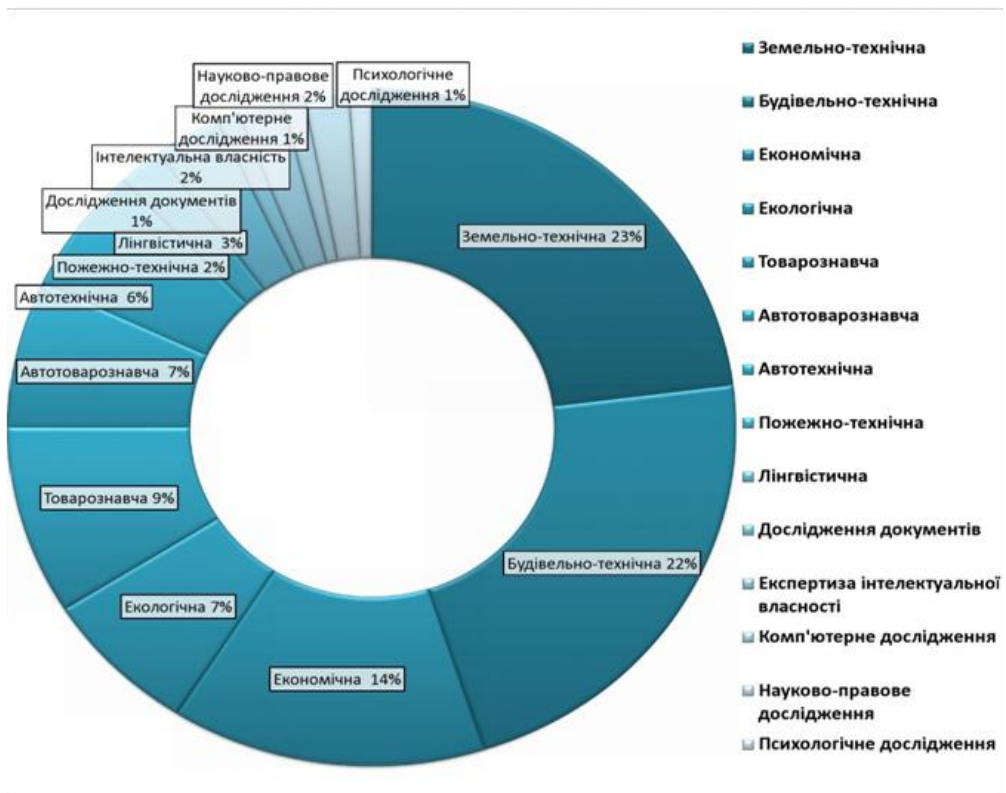

Рис. 3.7. Співвідношення кількості та видів проведених в НІСЕ експертиз за заявою)[51]

В Науковому інституті судових експертиз за заявою здійснюють 14 видів експертиз. Найбільшої популярності набрали три види експертиз, зокрема: земельно-технічна, будівельно-технічна, економічна. Послуга земельно-технічної експертизи займає перше місце і становить 23% від загального обсягу усіх експертиз, будівельно-технічна експертиза становить 22% - відповідно на другому місці. Економічна експертиза посіла третє місце і становить 14% від загального обсягу проведення експертиз. Найменшим попитом користуються такі дослідження, як психологічне і комп'ютерне – вони становлять по 1%.

Незалежний інститут судових експертиз здійснює експертизу якісно, об'єктивно та швидко. Враховуючи потреби і побажання клієнтів гарантує швидкі терміни виконання експертиз.

В місті Тернополі з 1990 року здійснює експертну діяльність Тернопільське відділення Київського Науково-дослідного інституту судових експертиз. Відділення проводить близько 20 видів експертних досліджень, зокрема: дослідження об'єктів нерухомості, визначення оціночної вартості будівельних об'єктів та споруд, оцінка земельних ділянок, дослідження з питань землеустрою, дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, про економічну діяльність підприємств і організацій, документів фінансово-кредитних операцій, тощо.

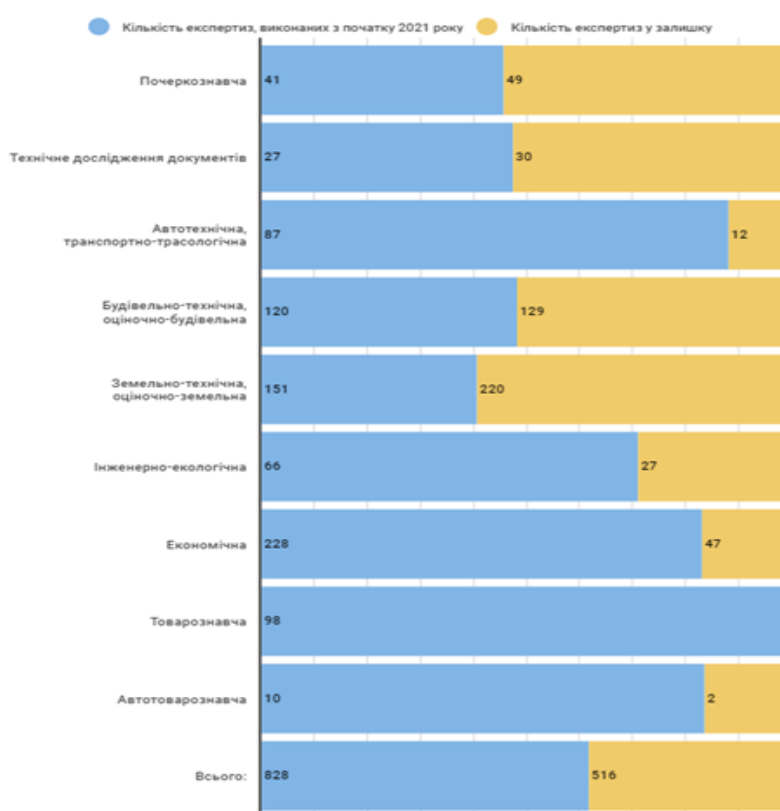

Рис. 3.8. Співвідношення кількості виконаних експертиз до кількості експертиз у залишку з початку 2021 року[53]

Щодо проведення експертиз в 2021 році перше місце займає - економічна експертиза (228). Друге місце посіла земельно-технічна, оціночно-земельна експертиза (151). І виконано 120 будівельно-технічних, оціночно-будівельних експертиз, які мають третє місце.

3.2. Міжнародне співробітництво та досвід експертних установ

Тільки в межах держави Національна судова експертиза не може існувати. Необхідне міжнародне співробітництво експертних установ. Мета обміну досвідом - це є врахування сучасних досягнень людства, створення профільних експертних напрямів.

Судово-експертна діяльність держав повинна відповідати національним принципам і міжнародним правовим, стандартам. Висновок, складений експертами, повинен мати силу доказів для судів різних країн.

Поступово активізується міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи. Одним із таких напрямів є створення міжнародних судово-експертних мереж. На сьогодні функціонує п'ять таких мереж, які об'єднують наукові резерви судово-експертних установ різних держав.

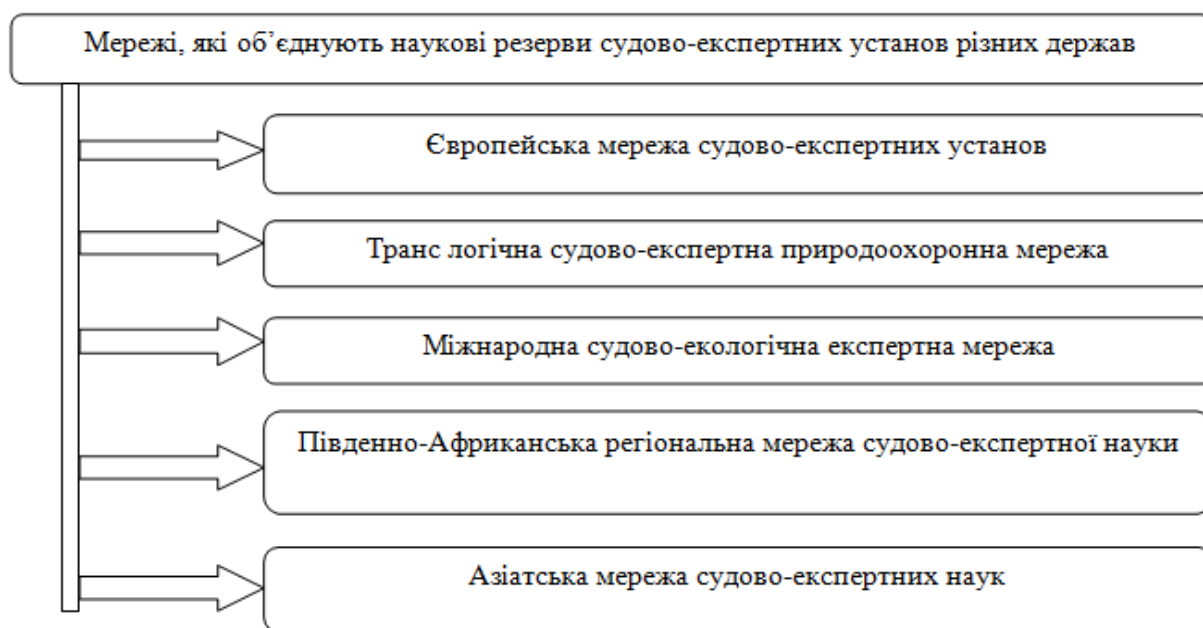

Рис.3.9. Мережі, які об'єднують наукові резерви судово-експертних установ різних держав

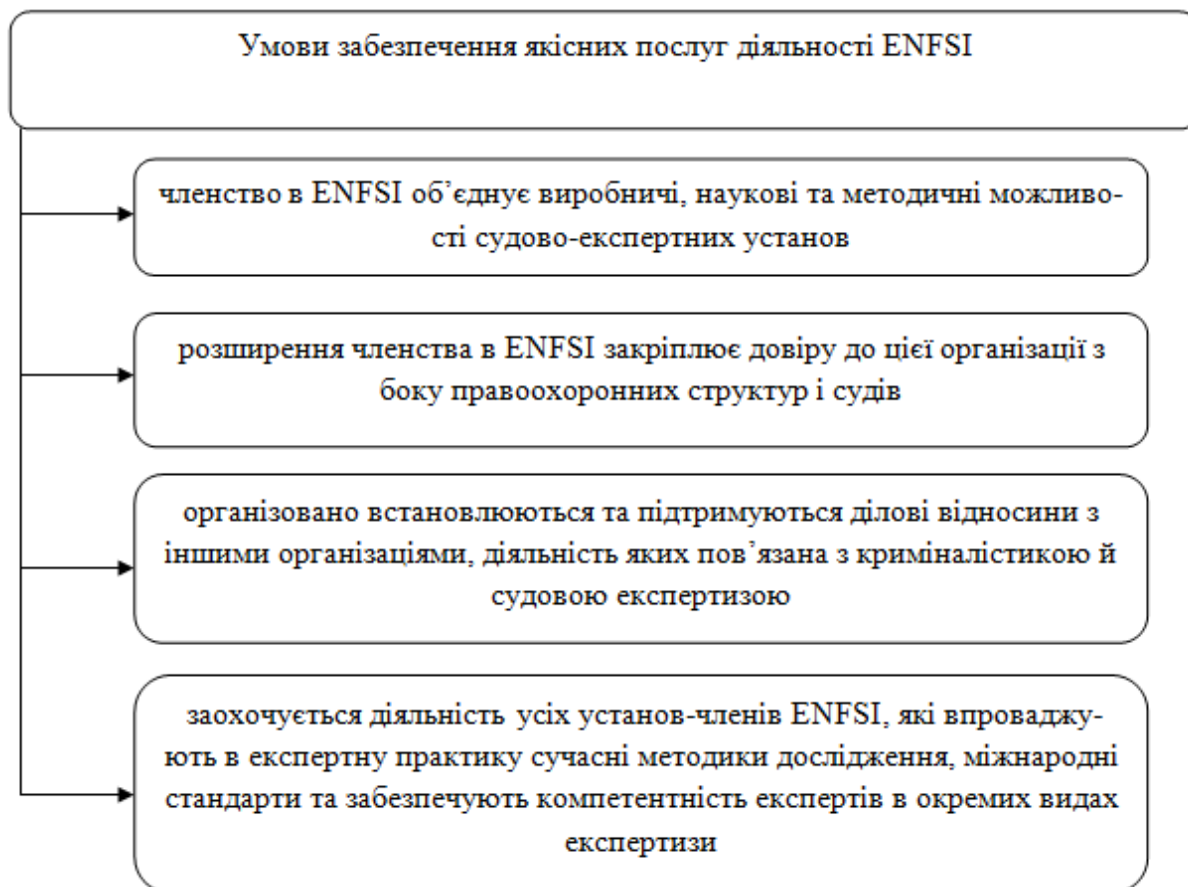

Рис. 3.10. Умови забезпечення якісних послуг діяльності ENFSI

В кожній державі сформовані органи, що покликані сприяти збереженню економічної безпеки. Як показує європейський досвід, вони можуть створюватись і функціонувати на базі різних державних органів та установ, маючи різний рівень незалежності у своїх діях та коло повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словopedia : Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/42/53397/281941.html> (дата звернення 2.02.2021р.).
2. Большой экономический словарь : / за ред. А.Н. Азриляна. М : Институт новой экономики, 2007. 1280 с.
3. Ф. Брокгауз, И. Ефрон. Иллюстрированный энциклопедический словарь : Москва : Эксмо, 2007. 959с.
4. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія. Академія. м. Київ. 952 с.
5. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Сучасний економічний словник. Кондор. Київ, 2006. 356 с.
6. Гутцайт Е. М., Мстиславский В. А., Овсянников Л. Н. *Независимая бюджетная экспертиза. Аудитор*. 2009. № 3. С. 38-48.
7. Дерій В. А., Дема Д. І. Економічна експертиза діяльності підприємств. *Економіка та суспільство (Фахове електронне видання Мукачівського державного університету)*. Мукачево : Вип. № 11. 2017.
8. Перезовова Ірина Володимирівна. Теоретичні та організаційні засади економічної експертизи в управлінні підприємствами : дис. .. д-ра екон. наук. : 08. 00. 04. Івано-Франківський нац. техн. ун-т нафти і газу. Івано-Франківськ, 2014. 466 с. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есonrch_2013_3_18. (дата звернення 2.02.2021р.).
9. Плетнев К. И. Экспертиза в развитии экономики по инновационному пути. Москва : Изд-во РАГС, 2006. 290 с.
10. Чечель И. Д. Эксперт-консультант по вопросам образования: особенности подготовки и направления деятельности. Режим доступу:<http://iuoqao.ru/20120930/222-2012-10-02-08-55-39> (дата звернення 2.02.2021р.).
11. Шляхов А. Р. Предмет и система криминалистической экспертизы. *Труды ВНИИСЭ*. Москва : ВНИИСЭ, 1971. Вып. 3. С. 16.

12. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції : монографія / Київ : Логос, 2004. 324 с. 88.
13. Пилипів Н. І. Облік і контроль затрат на газотранспортних підприємствах : монографія. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. 364 с.
14. Пархоменко В. Розвиток бухгалтерського обліку: від реформування до адаптації та застосування. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2009. № 8-9. С. 3-21.
15. Кірейцев Г. Г. Регулювання розвитку бухгалтерського обліку в сільському господарстві України : матеріали *Міжнар. наук-практ. конф. Подільського держ. аграрно-техніч. ун-ту* 24-25 вересня 2009р . Кам'янець-Подільський, 2009. 32 с.
16. Кулик Р. Р. Суть і об'єктивна необхідність проведення експертизи. Економічна експертиза: теорія, методологія та організація : монографія / за заг. ред. д. е. н., проф. Михайла ЛУЧКА. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 8-16.
17. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення 5.02.2021р.)
18. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13. 04. 2012 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України..
19. Цивільний процесуальний кодекс (дата звернення 5.02.2021р.)
20. Господарський процесуальний кодекс (дата звернення 5.02.2021р.)
21. Литвин З. Б. Економічна експертиза як пріоритетна форма фінансового контролю на підприємствах. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 36-2. С. 123–128.
22. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах : Наказ Міністерства юстиції України від 12.12.2011 № 3505/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text3>. (дата звернення 10.02.2021р.)

23. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення 5.03.2021р.)
24. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення 10.03.2021р.)
25. Бутинець Ф. Ф. Судово-бухгалтерська експертиза : навч. посіб. для студентів спец. «Облік і аудит» / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. Житомир : ПП «Рута», 2004. 460 с.
26. Латфуллин Г. Р., Райченко А. В. Теория организации : Учебник для вузов. СПб. : Питер, 2003. 400 с.
27. Кузьмінський А. М., Сопко В. В., Завгородній. В. П. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : підручник / за ред.. А. М. Кузьмінського. К. : Вища шк., 1993. 223 с.
28. Завадський Й. С. Менеджмент : Management Т. 1. К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, Київ : 1997. 543 с.
29. Білуха М. Т. Судово-бухгалтерська експертиза : підручник. Київ : Воля, 2004. 656 с.
30. Белов А. А., Белов А. М. Судово-бухгалтерська експертиза : навч. посіб. М. : Книжний світ, 2003. 608 с.
31. Петухов Н. А. Толкаченко А. А., Харабет К. В. Правовая (судебная) бухгалтерия : Курс лекцій. М. : ИКФ Омега Л., 2002. 216 с.
32. Біленчук П. Д., Лисиченко В. К., Клименко Н. І. та ін. Криміналістика : підручник / за ред. П. Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Атака, 2001. 544 с. (С. 271-275).
33. Панченко І. А. Організація судово-бухгалтерської експертизи в Україні: сутність та порядок здійснення. *Міжнародний збірник наукових праць*. ЖДТУ, 2016. №1. С. 325-340.

34. Энциклопедия судебной экспертизы : / под ред. проф. Т. В. Аверьяновой, проф. Е. Р. Россинской. М., 1979. 335 с.
35. Євдокіменко С. В. Теорія і практика судово-економічної експертизи : монографія. Харків : Панов, 2016. 539 с.
36. Скорба О. А. Судово-бухгалтерська експертиза фінансових результатів *Збірник наукових праць*. 2013. С. 45.
37. Федчишина В. В. Методика судово-бухгалтерської експертизи і підходи до визначення. Режим доступу: eztuir.ztu.edu.ua/1786/1/36.pdf (дата звернення 20.03.2021р.)
38. Кривцова Т. О. Судово-економічна експертиза розрахунків, пов'язаних із податком на доходи фізичних осіб: теоретико-методологічні аспекти. *Економіка розвитку*. 2015. № 1 (73). С. 46-53.
39. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. К., 2002. 20 с.
40. Разборська О. О., Паляниця А. О. Сучасні проблеми розвитку судово-економічної експертизи та шляхи їх вирішення. *Вісник Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Економічні науки*. 2013. Вип. 3. С. 309-317.
41. Литвин З. Б. Економічна експертиза як функція попередження економічних злочинів. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. №6 (12). С. 118-123.
42. Литвин З. Б. Сутність та особливості послуг з економічної експертизи. *Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно-приватного партнерства* : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 3 листопада 2017 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. С.153-156.
43. Литвин З. Б. Місце та роль економічної експертизи у сфері державного контролю економічної діяльності. *Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи* : матеріали II Міжнародної науково-

- практичної конференції. Одеса : 2018. С.89-94.
44. Литвин З. Б. Роль економічної експертизи в економічному розвитку суспільства. Економічна експертиза: теорія, методологія та організація : монографія. / за заг. ред. докт. екон. наук, проф. Михайла Лучка. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 17-31.
45. Мулик Я. І. Організація підготовки та атестації судових експертів: основні вимоги та обмеження. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. №1, 2021. (дата звернення 20.10.2021)
46. https://www.pwc.com/uk_UA/ua/press-room/assets/GECS_Ukraine_ua.pdf
47. OSCE POLIS Правоохоронні органи держав-учасників та партнерів
Режим доступу: http://polis.osce.org/countries/details?item_id=23&lang=ru.
48. www.forensic.ru/ENFSI/doc. (дата звернення 20.10.2021)
49. <http://arlguvd/lg/ua/d14201.html>
50. <https://kndise.gov.ua/informacziya-shhodo-vykonannya-ekspertyz-pidrozdilamy-instytutu/> (дата звернення 20.10.2021)
51. <https://nise.com.ua/slyad-34-mizhnarodna-ekspertiza-teper-dostupna-v-ukrajini>] (дата звернення 20.10.2021)
52. Ян де Киндер. Европейская сеть судебных-экспертных учреждений (ENFSI) *Теория и практика судебной экспертизы*. 2019. № 4 (24). С. 200-204
53. Кривцова Т. О. Судово-економічна експертиза розрахунків, пов'язаних із податком на доходи фізичних осіб: теоретико-методологічні аспекти. *Економіка розвитку*. 2015. № 1 (73). С. 46-53.
54. Кривцова Т. О. Удосконалення правового забезпечення судово-економічної експертизи як форми економічного контролю. *Бізнес Інформ*. 2015. № 2. С.48-53.
55. <http://arlguvd/lg/ua/d14201.html>. (дата звернення 20.10.2021р.)
56. Яковенко О. П. Міжнародна діяльність експертної служби МВС України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Судово-експертна діяльність: сучасний стан і перспективи розвитку* : матеріали круглого столу. 23.04.2015 р. Київ : 2015. С. 422–423.

57. Гавриш Г. О. Сутність та особливості послуги з економічної експертизи. *Незалежний аудитор*. 2014. № 1. С. 118-124.
58. Надгорный Г. М. Предмет судебно-экспертной отрасли знаний и предмет судебной экспертизы. *Криминалистика и судебная экспертиза : Сб. науч. трудов*. 1976. Вып. 13. С. 37-42.
59. Арсеньев В. Д. Соотношение понятий предмета и объекта судебной экспертизы. *Проблемы теории судебной экспертизы : Сб. науч. трудов ВНИИСЭ*. 1980. Вып. 44. С. 3-24.
60. Ковальчук О. О. Судово-економічна експертиза: теоретичний аспект. *Управління розвитком*. 2014. № 12. С. 49-51.
61. Перезовова І. В. Економічна експертиза як специфічна галузь знань *Економіка: реалії часу*. 2013. № 3. С. 97-105.
62. Перезовова І. В. Номінативне поле концепту «економічна експертиза» в сучасних умовах його застосування в процесі здійснення фінансового контролю. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 2. С. 150-156.
63. Панченко І. А. Організація судово-бухгалтерської експертизи в Україні: сутність та порядок здійснення. *Міжнародний збірник наукових праць ЖДТУ*, 2016. №1. С. 325-340.
64. Понікаров В. Д., Попова С. М., Попова Л. М. Судово-економічна експертиза : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 382 с.
65. Світлоока В. Ф. Місце і роль економічної експертизи в сфері державного контролю економічної діяльності. *Ефективна економіка*. 2011. № 12.
66. Хомутенко О. В., Кудряшова С. В. Про предмет і об'єкт судової економічної експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр.* Харків : Право, 2010. №. 10. С. 553-561.
67. Мисака Г. В. Теоретико-організаційні засади підвищення ефективності проведення судово-бухгалтерської експертизи : Матеріали економічного форуму. Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/21_8/115_Gub.pdf.

68. Россинская Е. Р., Эриашвили Н. Д. *Судебно-бухгалтерская экспертиза : учеб. пособие* для студентов вузов. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юнити-Дана, 2015. 384 с.
69. Нелезина Е. П. *Судебно-бухгалтерская экспертиза : учеб. Пособие*. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юнити-Дана: Закон и право, 2015. 167 с.
70. <https://kndise.gov.ua/> (дата звернення 5.10.2021р.).
71. Литвин З. Б., Шморгай О. П. Сутність та особливості економічної експертизи як специфічної галузі знань. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 28 травня 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С.116-118.
72. Литвин З. Б., Шморгай О. П. Сучасний стан і тенденції розвитку судово-економічних установ в Україні. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Тернопіль : ЗУНУ, 2021.